

Asia: VN/26964/2022

Lausuntopyyntö työryhmämietinnöstä: Avioliittoon pakottamisen rangaistavuuden selkeyttäminen

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Rikosuhripäivystyksen lausunto avioliittoon pakottamisen rangaistavuuden selkeyttämisestä

Rikosuhripäivystys (RIKU) kiittää pyynnöstä lausua työryhmän mietinnöstä ”Avioliittoon pakottamisen rangaistavuuden selkeyttäminen” (Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2024:7).

Pakkoavioliiton tarkka määritelmä ei ole ollut yksiselitteinen, vaan eri viranomaistoimijat ja muut tahot ovat tulkinneet pakkoavioliiton osalta rikoslain ihmiskauppasäännöstä eri tavoin. RIKU pitää erittäin tärkeänä, että oikeustilaa nyt selkeytetään ja pakkoavioliiton määritelmää rikoslaissa täsmennetään, jotta tapauksia voitaisiin tunnistaa ja myös tutkia tehokkaammin. Tämä edesauttaa paitsi rikosvastuun toteutumista myös uhrien ohjautumista oikeisiin tukipalveluihin.

Rikosuhripäivystyksen kanta ja muita huomioita

RIKUn ihmiskaupan uhrien erityistukipalvelun asiakkaana oli vuoden 2023 aikana noin sata pakkoavioliiton uhria. Heistä 18 oli uusia asiakkaita, jotka ohjautuivat palveluun viime vuoden aikana. Kolmasosa kaikista asiakkaista oli pakotettu alaikäisenä avioliittoon kotimaassaan ja myöhemmin muuttanut Suomeen. Vain osaa tapauksista tutkitaan ihmiskauppana.

Muissa sellaisissa tapauksissa, joissa uhri on halunnut edetä rikosprosessiin, esitutkinta on avattu pelkäämään yksittäisistä oikeudenloukkauksista, esimerkiksi pahoinpitelystä, raiskauksesta tai

laittomasta uhkauksesta, eikä ihmiskauppatutkintaa ole aloitettu ollenkaan. Näissä tapauksissa on kyse vastaavista pak-koavioliittotilanteista kuin työryhmämietintöön sisällytetyissä esimerkeissä. Samankaltaisia haasteita on tunnistettu jo ennen vuonna 2023 asiakkuuteen tulleiden kohdalla (ks. Selvitys Rikosuhripäivystyksen asiakkuudessa olevien seksuaaliväkivaltaa kokeneiden ihmiskaupan uhrien tapauksista ja tilanteista. Oikeusministeriön julkaisu. Selvityksiä ja ohjeita 2023:23). On tavallista, ettei pakkoavioliittoa itsessään ole katsottu ihmisarvoa loukkaavaksi olosuhteeksi, minkä vuoksi RIKU pitää pakkoavioliiton lisäämistä rikoslain ihmiskauppapöytäkirjan tarkoituksena kannatettavana sekä oikeustilaa selventävänä. Kun pakkoavioliittoa ei tutkita ihmiskauppana, voi tällä olla vaikutuksia uhrin oikeuksien toteutumiseen esimerkiksi oleskeluoikeuden kannalta.

Pakkoavioliittoon saattamisen lisääminen teon tarkoituksena rikoslain ihmiskauppasääntöön mahdol-listaa erilaisten avioliittoon pakottamistilanteiden selkeämmän tulkinnan ja sen myötä tapausten entistä yhdenmukaisemman käsittelyn. Koska tämän myötä avioliiton solmimishetkellä annetulle suostumukselle ei voitaisi antaa merkitystä, sääntely kattaisi selkeämmin myös sellaiset tapaukset, joissa avioliittoon on erehdytty tai painostettu tai joissa eroaminen on estetty.

Kuten esityksen säännöskohtaisissa perusteluissa on kuvailtu, pakkoavioliitossa esiintyy usein henkistä väkivaltaa, hienovaraista painostamista ja uhkauksia lähentyvää painostamista, esimerkiksi uhkauksia erolla, häpäisemisellä, maasta poistamisella tai Maahanmuuttovirastolle ilmoittamisella. RIKUn erityistu-kipalvelun asiakkaat ovat kuitenkin tuoneet esille myös tilanteita, jossa puoliso on lopulta toteuttanut uhkauksensa ja vuosien kaltoinkohtelun, väkivallan ja hyväksikäytön jälkeen joko heittänyt uhrin ulos yhteisestä kodista, yrittänyt erehdyttämällä saada uhrin palaamaan pysyvästi kotimaahan, laittanut vireil-lä Suomessa avioeron ja ilmoittanut Maahanmuuttovirastolle perhesiteen katkenneen. Usein uhkailu, kiristäminen ja uhrin mustamaalaaminen on jatkunut vielä tämänkin jälkeen.

Näissä tilanteissa ei RIKUn kokemuksen mukaan aina ole tunnistettu, että kyse on ollut pakkoavioliitosta, josta uhria on estetty lähtemästä, kunnes tilanne on eskaloitunut ja tekijä päättänyt ”hankkiutua uhrista eroon”. Seuraukset vastaavasta tilanteesta voivat olla uhrille merkittävän vakavat ja moninaiset, etenkin tilanteissa, joissa on kunniaan liittyvän väkivallan uhkaa. RIKU esittää, että jatkovalmistelussa tuotaisiin selkeästi esille myös, että se, että tilanne päättyy tai näennäisesti päättyy (tapauksissa, joissa Suomessa tuomittua avioeroa ei tunnusteta puolisoiden kotimaassa) tekijän toimesta, ei tarkoita sitä, etteikö uhri olisi aiemmin ollut liitossa pakotettuna.

Sivulla 89 on otettu huomioon seuraava: “[...] erityisesti pakkoavioliittoa koskevissa tapauksissa, joissa on kyse avioliitosta irtaantumisen estämisestä, tekijä voi käyttää uhria kohtaa väkivaltaa ja seksuaalista väkivaltaa, jolloin nämä teot voivat täyttää myös esimerkiksi pahoinpitelyn tai raiskauksen tunnusmerkistön. Lähtökohta on, että vain jos tällainen rikos on liittynyt välittömästi ihmiskauppaan, sovelletaan vain törkeää ihmiskauppaa koskevaa säännöstä.”, mutta mietinnössä ei ole tarkemmin käsitelty taloudellista väkivaltaa.

RIKUn käytännön asiakastyössä tulee säännöllisesti ilmi tilanteita, joissa pakkoavioliiton sisällä tekijä käyttää uhria hyväksi myös taloudellisesti siten, että vaikka uhrilla on nimissään oma pankkitili, jolle Kelan etuudet maksetaan, tekijä käytännössä käyttää ko. tiliä ja siellä olevia varoja ns. oman mielensä mukaan. Lisäksi näihin tilanteisiin liittyy usein uhrin henkilötiedoilla tehtyjä lainoja ja muita hankintoja. Jatkovalmistelussa tulisi ottaa kantaa näihin tilanteisiin: tutkitaanko näitä uhrin nimiin otettuja lainoja esim. identiteettivarkautena ja etuuksien hyväksikäyttöä esim. maksuvälinepetoksena, vai sovelletaanko vain ihmiskauppaa koskevaa säännöstä. RIKU katsoo, että näiden rikosten tutkinta tulisi herkemmin avata ihmiskauppana, jotta uhrin kokonaistilanteen selvittely olisi alusta alkaen perusteellisempaa. Tämä myös säästäisi viranomaistyötä, kun samoja asianosaisia koskevat eri rikokset pystyttäisiin tutkimaan yhdellä kertaa saman tutkijan toimesta.

RIKU kannattaa, että myös Suomen oikeusjärjestelmän mukaan epäviralliset, avioliittoon rinnastettavat liitot katetaan säännöksessä. Kuten esityksessä on huomioitu, vaikka avioliitto ei olisi Suomessa juridisesti pätevä, uhrin olosuhteet voivat olla sellaiset, että ihmiskaupan määritelmä täyttyy. Valtaosa RIKUn erityis-tukipalvelun asiakkaista on solminut virallisen avioliiton ulkomailla ja rekisteröinyt sen Suomessa. Asiakkuudessa on myös henkilöitä, joiden avioliitto on solmittu ulkomailla, mutta uhri ei ole Suomessa rekisteröity puolisonsa viralliseksi vaimoksi, vaikka on tosiasiallisesti elänyt pakkoavioliitossa Suomessa puolison toisena vaimona.

Vaikka RIKUn erityistukipalvelun asiakkaana olleet pakkoavioliiton uhrit ovatkin pääosin ulkomaalaistaustaisia naisia, on asiakkaana ollut myös syntyperäisiä suomalaisia sekä miehiä. Pakkoavioliittoja saattaa esiintyä myös esimerkiksi suomalaisissa uskonyhteisöissä. RIKU pitää täten keskeisenä, että säännöskoh-taisissa perusteluissa mainitaan mietinnön sivulla 82 oleva tärkeä huomio ”Pakkoavioliittoon saattamisen tarkoituksessa tehtävä ihmiskaupparikos voisi kohdistua monenlaisiin ja erilaisissa tilanteissa ja olosuhteissa oleviin henkilöihin riippumatta esimerkiksi heidän kansalaisuudestaan, etnisestä taustastaan, uskonnollisesta vakaumuksestaan, sukupuolestaan, seksuaalisesta suuntautumisestaan tai iästään”.

Lopuksi

Nimenomaisesti sisällyttämällä pakkoavioliitto ihmiskauppasäännökseen muiden esitettyjen vaihtoehto-jen sijaan, pakkoavioliiton uhrilla säilyisi ihmiskaupan uhrin erityisasema ja -oikeudet, kuten oikeus ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän palveluihin sekä mahdollisuus hakea ihmiskaupan uhrin oleskelulupa. Ulkomaalaisten pakkoavioliiton uhrien kohdalla oleskelulupa on usein riippuvainen perhesiteestä ja kynnyksirtaantua ja ilmoittaa pakkoavioliitosta korkea oleskeluluvan menettämisen pelosta. Täten mietinnössä esitetty sääntely edistää RIKUn näkemyksen mukaan ihmiskaupan ilmituloa sekä uhrien oikeuksien toteutumista ja suojelemista.

Pakkoavioliittotilanteet saattavat olla hyvinkin monimuotoisia, jolloin uhrin avustajan tarve on korostunut esitutkinnassa, tai jopa ennen rikosilmoituksen tekoa. Tämä osaltaan puoltaa sitä, että

tutkinta tulisi avata ihmiskauppana aina, kun on viitteitä pakkoavioliitosta, jolloin uhrilla on oikeus oikeudenkäyntiavustajaan valtion varoista.

RIKUn erityistukipalvelun asiakkaana on joitain pakkoavioliiton uhreja, jotka ovat tekijän järjestämänä matkustaneet Suomeen väärennetyillä matkustusasiakirjoilla, joiden mukaan esimerkiksi todellisuudessa alaikäinen tyttö on ollut täysi-ikäinen tai joissa uhri on maahantulon yhteydessä ja turvapaikkaprosessissa pakotettu antamaan viranomaisille vääriä tietoja. RIKU pyytää huomioimaan, että Suomea velvoittaa ns. ihmiskaupan uhrin rankaisemattomuusperiaate, jonka mukaan ihmiskaupan uhria ei tule rangaista teosta, joihin hän on ollut velvoitettu tekijän toimesta (esim. Hannonen & Kainulainen: Ihmiskaupan uhrin rankaisemattomuusperiaate; Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2022:8). Rankaisemattomuusperiaate kattaa sekä rikosoikeudellisen vastuun että hallinnolliset seuraamukset, eli tällä ei saisi olla vaikutusta myöskään mahdollisuuteen saada oleskelulupa tai johtaa uhrin asettamiseen maahantulokieltoon.

Lausunnon ovat laatineet erityisasiantuntija Katarina Iskala-Blomster sekä lakimies Elisa Trejnar

Åberg Leena-Kaisa
Rikosuhripäivystys